

Introducere

Acest volum este elaborat în cadrul proiectului “Instrumente integrate pentru combaterea practicilor discriminatorii și promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile”, implementat în perioada mai 2015-aprilie 2016, de Asociația pentru Dezvoltare și Promovare Socio-Economică Catalactica, filiala Teleorman. Proiectul a fost finanțat prin apelul Coerent, din cadrul Programului RO10 “Copii și tineri aflați în situații de risc și inițiative locale și regionale pentru reducerea inegalităților naționale și pentru promovarea incluziunii sociale”, program derulat în cadrul Mecanismului Financiar al Spațiului Economic European (SEE), 2009-2014.

Scopul acestui proiect îl constituie facilitarea incluziunii sociale a tinerilor aflați în afara sistemelor de ocupare, educație și formare (NEET – Not in Education, Employment or Training), în special a celor aparținând grupurilor vulnerabile, prin combaterea practicilor discriminatorii și promovarea diversității sociale și a egalității de șanse.

Proiectul propune intervenții complexe și integrate, care se adresează unor planuri multiple ale fenomenului discriminării și excluziunii sociale a persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile. Astfel, proiectul contribuie la conștientizarea riscurilor și efectelor sociale și individuale ale discriminării și internalizarea normelor, principiilor și practicilor antidiscriminatorii, atât de către persoane aparținând grupurilor vulnerabile, cât și de către decidenți și specialiști din cadrul instituțiilor relevante pentru problematica acestor categorii, din regiunile Sud-Muntenia și Sud-Vest Oltenia. Un alt obiectiv vizează promovarea, la nivelul comunităților selectate pentru intervenție, a unei culturi antidiscriminare, prin proiectarea, testarea și implementarea, în parteneriat, a unor instrumente integrate care să conducă la adoptarea de moduri de lucru și practici antidiscriminatorii în relația funcțională dintre factorii de decizie și specialiștii instituțiilor cu responsabilități și preocupări în domeniul incluziunii sociale și combaterii discriminării, pe de o parte, și membrii grupurilor vulnerabile, pe de altă parte (strategii regionale pentru egalitate de șanse și incluziune socială, planuri locale de acțiune și ghiduri

antidiscriminare, destinate utilizării autorităților locale, precum și organizațiilor neguvernamentale). Proiectul include, de asemenea, intervenții pentru facilitarea transferului de bune practici antidiscriminatorii și a schimbului de experiență între diferiți actori instituționali, prin intermediul unei rețele multiregionale formate din reprezentanți ai instituțiilor și autorităților de nivel local și județean, organizațiilor neguvernamentale cu preocupări în domeniul incluziunii sociale și combaterii discriminării, precum și din reprezentanți ai mediului economic din cele două regiuni de dezvoltare.

Proiectul se adresează tinerilor din grupa de vârstă 16-29, aflați în afara sistemelor de educație, ocupare și formare profesională (definiți la nivel european ca tineri NEET – Not in Education, Employment or Training), precum și decidenților și specialiștilor din cadrul instituțiilor publice și private de la nivel local, județean sau regional, în special aceora din unități administrativ-teritoriale cu ponderi ridicate ale populației de etnie romă.

Oportunitatea alegerii tinerilor NEET ca grup țintă al intervențiilor integrate propuse prin proiect, este motivată de creșterea semnificativă după anul 2008, a numărului persoanelor incluse în această categorie, România fiind una dintre țările cele mai afectate de acest fenomen. Rata tinerilor NEET a fost recunoscută la nivel european ca unul dintre indicatorii relevanți pentru incluziunea socială a tinerilor, politicile publice europene și cele ale statelor naționale acordând o atenție sporită acestei categorii, puternic afectate de schimbările sociale produse de criza economică globală.

Datele statistice ale Eurostat, cu privire la structura categoriei NEET, indică o prevalență a persoanelor de etnie romă, a tinerilor din comunități dezavantajate și din medii sociale afectate de sărăcie, în acest grup. Aceste persoane cumulează dezavantaje multiple, dificultatea de a accesa resurse, servicii și oportunități fiind accentuată frecvent de discriminarea pe piața muncii sau în accesul la serviciile de educație, formare și ocupare.

Activitatea de cercetare socială desfășurată în cadrul proiectului și-a propus diagnoza situației specifice a grupurilor vulnerabile vizate prin proiect, a contextului social, instituțional, cultural și economic local și regional, precum și a normelor sociale, valorilor și practicilor existente în cele două regiuni de dezvoltare, din perspectiva fenomenului de discriminare. Finalitatea acestei diagnoze este fundamentarea instrumentelor de politici

care vor fi dezvoltate în cadrul proiectului, conducând la intervenții integrate, adaptate specificului nevoilor și contextelor locale și regionale identificate.

Acest volum este realizat pe baza rezultatelor cercetării cantitative și calitative desfășurate în cadrul proiectului și este destinat diseminării acestor rezultate, atât în rândul actorilor cheie relevanți pentru finalitatea și sustenabilitatea proiectului, cât și în rândul comunității academice interesate de problematica incluziunii sociale și a discriminării grupurilor vulnerabile din România.

Sondajul de opinie în rândul tinerilor NEET din cele două regiuni de dezvoltare, componentă a activității de cercetare socială din cadrul proiectului, este primul sondaj reprezentativ realizat în România pe această populație.

Structura volumului urmărește tematica abordată în cadrul cercetării, datele cantitative ce descriu opinii, atitudini și comportamente ale tinerilor NEET, fiind analizate complementar cu datele calitative reflectând evaluările actorilor instituționali cu privire la problematica discriminării și excluziunii sociale a tinerilor aparținând categoriilor vulnerabile vizate prin proiect.

Prima parte a lucrării conturează contextul general de viață al tinerilor NEET, prin prisma evaluării subiective a nivelului de trai și a problemelor cu care ei se confruntă, atât din perspectivă comunitară, cât și la nivel individual și familial. Relația cu comunitatea de apartenență și evaluarea accesului la serviciile disponibile, a valorilor, normelor și atitudinilor ce constituie premise ale capitalului social și participării civice a tinerilor, sunt teme tratate în următoarele două capitole ale lucrării. Toate acestea construiesc cadrul social, economic și atitudinal al determinanților situației de excluziune socială care afectează tinerii situați în afara sistemelor de educație, ocupare și formare profesională din cele două regiuni de dezvoltare cuprinse în cercetare.

Problematica discriminării face obiectul celei de a doua părți a lucrării, în care sunt abordate percepții privind climatul general în care se manifestă diverse tipuri de prejudecăți și stereotipuri, reprezentări ale discriminării diferitelor grupuri vulnerabile, expuse frecvent riscului de a fi tratate diferențiat, forme și contexte în care se manifestă discriminarea, experiențe personale de discriminare și reacția la aceste tratamente.

Capitolul 1. Aspecte metodologice

Cercetarea a utilizat o metodologie complexă, cantitativă și calitativă, vizând atât tinerii aflați în afara sistemelor de educație, ocupare și formare profesională, din grupa de vârstă 16-29 ani, cât și reprezentanți, de la nivel local și județean, ai instituțiilor publice, organizațiilor neguvernamentale și ai mediului de afaceri din cele două regiuni de dezvoltare, care au relații funcționale cu grupurile vulnerabile din comunitățile lor.

Cercetarea cantitativă a fost realizată prin metoda sondajului de opinie publică, pe eșantioane reprezentative la nivelul fiecăreia dintre cele două regiuni de dezvoltare, pentru populația din grupa de vârstă 16-29 ani, aparținând categoriei NEET. Eșantionul este unul tristadial (județe, localități, persoane), cu stratificare după regiune (neproportională) și tip localitate (proportională) în al doilea stadiu, cu 500 de chestionare pe regiune de dezvoltare, având o marjă de eroare de 4,3% la nivel regional și de 3,3% la nivelul eșantionului integrat, la un nivel de încredere de 95%.

Chestionarele au fost aplicate față în față la domiciliul subiecților, de către operatorii de sondaj.

Cercetarea calitativă s-a realizat prin utilizarea interviului în profunzime și a focus-grupului, aplicate în rândul reprezentanților de la nivel local și județean ai instituțiilor publice, organizațiilor neguvernamentale și ai mediului de afaceri din cele două regiuni de dezvoltare, actori cheie care au relații funcționale cu persoanele aparținând diverselor categorii vulnerabile de tineri.

În cadrul cercetării calitative s-au realizat 6 focus-grupuri (câte 3 în fiecare regiune de dezvoltare) și 28 interviuri în profunzime (câte 14 în fiecare regiune de implementare).

Culegerea datelor a fost realizată de către cercetători, experți în cadrul proiectului. Interveniurile au fost realizate față-în-față la sediul instituțiilor.

Localitățile, instituțiile și categoriile de actori cheie intervievați, au fost selectați astfel încât datele de cercetare obținute să asigure conturarea unei imagini comprehensive din perspectiva fenomenului analizat, asupra contextului socio-economic, cultural și normativ, de la nivel județean și local, în care tinerii din grupul țintă trăiesc.

Capitolul 2. Aspecte teoretice și conceptuale

Prejudecăți, stereotipuri și discriminare

Cadrul teoretic în care conceptul de discriminare este analizat din perspectiva științelor sociale, este construit în jurul conceptelor de prejudecată și stereotip, dar și al fenomenului mai general al polarizării în relațiile intergrupuri.

Polarizarea în relațiile intergrupuri se referă la tendința sistematică de a evalua grupul de apartenență sau membrii acestuia, în moduri mai favorabile decât outgroup-ul¹ sau pe membrii lui.

Dacă prejudecata reprezintă o atitudine ce reflectă o evaluare globală a unui grup iar stereotipul înglobează asocieri și atribuiri ale unor trăsături specifice grupului, discriminarea se referă la comportamente sau tratamente diferențiate, în raport cu grupul în ansamblu sau cu membrii lui.

Prejudecata este conceptualizată ca atitudine având o componentă cognitivă (înglobând opinii, convingeri sau credințe în legătură cu membrii unui grup), o componentă afectivă (ca de exemplu antipatie, aversiune) și una comportamentală, referindu-se la predispoziția, înclinația de a adopta comportamente negative în raport cu grupul vizat. În celebra lucrare "Natura prejudecății" (The Nature of Prejudice, 1954), Allport definea prejudecata ca "o antipatie bazată pe o generalizare defectuoasă și inflexibilă. Aceasta poate fi simțită sau exprimată. Poate fi îndreptată către grup ca întreg sau către un individ ca membru al grupului." (Allport, 1954, p.9, trad. aut.).

---

¹ Teoria identității sociale a lui H. Tajfel (1971) introduce distincția între ingroup și outgroup, respectiv între grupul de apartenență și grupul reprezentat de „ceilalți”.

În vreme ce abordările psihologice pun accentul pe prejudecată ca atitudine individuală, teoriile sociologice evidențiază rolul dinamicii sociale și structurale în relațiile intergrup, exploatând potențialul explicativ al factorilor economici și de clasă/structură socială și minimizând influențele individuale în dinamica prejudecății. Atât abordările psihologice cât și cele sociologice converg însă în recunoașterea influenței majore pe care identitățile colective și de grup le exercită asupra relațiilor intergrupuri.

Definiții recente ale prejudecății, ce valorizează atât accentele de nivel individual, cât și pe cele de grup, pun în evidență natura dinamică a prejudecății. Astfel, membrii grupurilor dezavantajate în mod tradițional, construiesc și mențin prejudecăți la adresa grupurilor avantajate și a membrilor lor. Adesea, membrii grupurilor minoritare acceptă ideologiile culturale care justifică diferențele în pozițiile sociale ale grupurilor, tocmai prin calitățile pozitive ale grupului favorizat (Jost, Banaji și Nosek, 2004), întărind astfel prejudecata față de membrii acestui grup. Cercetările arată că acest tip de prejudecată este reactivă, reflectând anticiparea discriminării propriului grup de către majoritate (Johnson și Lecci, 2003). Indiferent de perspectiva științifică utilizată în studiul prejudecăților, acestora li se atribuie funcția de a crea și menține relații de status de tip ierarhic între grupuri (Dovidio, Hewstone, Glick și Esses, 2010).

Stereotipurile, introduse conceptual de Lippmann (1922) pentru a descrie imaginea simplificată prin care indivizii își reprezintă grupurile sociale, reprezintă scheme cognitive utilizate în procesul de percepție socială, pentru a procesa informațiile despre ceilalți. Stereotipurile sunt convingeri cu privire la caracteristicile pe care indivizii le împărtășesc ca membri ai grupurilor, acestea din urmă percepute ca fiind caracterizate de un grad ridicat de omogenitate. Ele se transmit în procesul de socializare, dar sunt conservate și consolidate atât prin mass-media, cât și prin limbajul și discursul public. Stereotipurile pot fi definite ca "asocieri și credințe despre caracteristici și atribute ale unui grup și ale membrilor lui, care modelează felul în care oamenii gândesc și reacționează în legătură cu grupul" (Dovidio, Hewstone, Glick, & Esses, p. 8, trad. aut.). Stereotipurilor li se atribuie rolul funcțional de a simplifica și schematiza realități complexe

